Ralf Elison

U TUĐOJ ZEMLJI

U baru je njegovo oko počelo da se zatvara. Beli narod je plesao pred njim, i on je morao da zakloni oko rukom kako bi video gospodina Katija. Gospodin Kati je sada pio, a kada se dno čaše spustilo i sjedinilo sa stolom, pogledao je u njegovo bledo lice sa oštrim nosom i nasmešio se. Gospodin Kati je bio veoma ljubazan i on se dosta trudio da bude prijatan.

"Ovo nedostaje na brodu", reče ispijajući čašu.

"Da li vam se sviđa naše velško pivo?", upita gospodin Kati.

"Veoma."

"Nije tako dobro kao pre rata", reče tužno gospodin Kati.

"Sigurno je bilo odlično."

On oprezno pogleda u lepu konobaricu sa plavom keceljom i vide kako joj tamna kosa lagano pada napred dok je točila pivo iz bureta kakvo je viđao samo na engleskim slikama. Sa pokrivenim okom video je mnogo bolje. Preko puta, blizu kamina u kojem je iza rešetaka goreo ugalj, stajala su dvojica koja su igrala neku vrstu kuglanja. Jedan od njih zapeva *Treat Me Like an Irish Soldier*, a gospodin Kati upita:

"Da li ste dugo u Velsu?"

"Oko četrdeset pet minuta", odgovori.

"Onda ima dosta toga da vidite", reče gospodin Kati, ustade i odnese čaše do bara da ih ponovo napuni.

Ne, pomisli, gledajući u natpise GINIS JE DOBAR ZA VAS. Stupajući na obalu, osetio je uzbuđeno iščekivanje ulaska u tuđu zemlju. Dok se kretao po mračnom putu, isplanirao je da ostane celu noć i da ujutru razgleda mesto odmornih očiju, kakvim su hodočasnici ugledali Novi svet. Tada to nije delovalo glupo – ne dok grupa vojnika, okupljena na uglu, odjednom ne iskrsnu iz mraka. Neko uzviknu: "Isuse, sveti Hriste", i on pomisli: "Ovaj je iz moje zemlje", naceri se i izvini ka lampi koju su uperili u njegove oči. Predosetio je udarac kada su povikali "to je crnja", ali ga je ipak iznenadio. Izvlačio je deblji kraj sve dok se neki zemljaci gospodina Katija ne umešaše i gospodin Kati ga ne odvede u bar. Sada, posle nekoliko rundi piva, pošto su se predstavili i diskretno izbegavali da pominju njegovo oko, on se, dok je sa usiljenom pažnjom slušao nešto o velškoj nacionalnoj istoriji, prilagođavao ljudima sa štofanim beretkama i krznenim šeširima koji su tiho razgovarali nad svojim pićem.

U početku je i njih uključio u svoj slepi bes. Međutim, izgledali su tako iskreno i snishodljivo ljubazni da je bio očaran. Sada su se ljutnja i ozlojeđenost polako gubile i jedino je potmulo osećao mržnju prema samom sebi i uzaludnost. Zašto bi njih krivio kad su mu samo pomogli? On je bio taj kome je bilo drago da čuje američki glas. Ne možeš da se iskališ na njima, oni su različitog soja; čak i od Engleza. To je ono što ti je govorio, pomisli, ugledavši gospodina Katija kako se vraća, glave nakrivljene na jednu stranu ka-

ko bi izbegao dim iz cigarete, dok su mu među prstima bile zarobljene penušave čaše.

"Ovo je sramota za našu zemlju, gospodine Parker!", reče uzbuđeno gospodin Kati. "Kako vam je oko?"

"Bolje, hvala", odgovori on razvedrivši se. "I ne brinite, ovo je neka vrsta porodične svađe. Da li ima mnogo takvih kao što sam ja u Velsu?"

"O, da! Ima dosta Jenkija. Crnih Jenkija i belih."

"Crnih *Jenkija*?" Poželeo je da se nasmeje.

"Da. I ima mnogo mladih momaka."

Gospodin Kati pogleda u svoj ručni sat.

"O! Žao mi je, ali vreme je za moj koncert. Možda biste želeli da pođete? Momci iz mog kluba pevaju – nisu profesionalci, ali su ipak veoma dobri glasovi."

"Ne…ne, bolje ne", odgovori. Ipak, prema muzici je osećao strast i njegovo interesovanje je bilo probuđeno.

"To je privatni klub", reče gospodin Kati, ubeđujući ga. "Otvoren samo za članove – i naše goste, naravno. Bilo bi nam veoma drago da dođete. Možda će momci pevati neke vaše spirituale."

"O! Znači, znate i našu muziku?"

"Dosta dobro", odgovori gospodin Kati. "A otkako su vaši momci sa nama, naučili smo da i vaš narod, kao naš, voli muziku."

"Mislim da bih veoma voleo da pođem", reče, ustajući i oblačeći svoj mornarski mantil. "Ali, moraćete da me vodite."

"Naravski. Nije daleko. Malo uz ulicu Strejt."

Napolju je bledo svetlo džepne lampe osvetlilo kaldrmu. Negde u vlažnoj tami, grupa adolescentkinja pevala je nostalgičnu popularnu pesmu. Ponovo nastavljaš s tim, pomisli. Bolje se vrati na brod, ko zna šta će sledeće iskrsnuti iz mraka; možda Druga avenija El. Pretpostavi da neko dovede Jenkija? Zašto kvariti zabavu? Ma, pusti *ga* da ode. …

Gospodin Kati ga je sproveo kroz vrata ka tihom žamoru glasova. Možda ćeš, pomisli, čuti stari "duhovni" klasik *Massa's in de – Massa's in de Old Cold Masochism!*

Kada svetlo zabljesnu njegovo povređeno oko, bilo je kao da ga ljušti neka nevidljiva ruka. Nije znao da li da ga pokrije ili da ga ostavi tako kako ne bi privukao pažnju. Kakva bi bila korist?

Gospodin Kati je pozdravljao ljude koji su im napravili prostor za šankom. Posmatrajući po prostoriji, gde su stolice na sklapanje bile uredno grupisane oko malih stolova, on ču kako čovek u plavom odelu svira divni *arpeđo* na pijaninu. Bila je to vesela prostorija.

"Dva viskija, Alfe", reče gospodin Kati čoveku iza šanka.

"Odmah! A tebi dobro veče, Tomo", odgovori čovek.

"Ovo je gospodin Parker, Alfe", gospodin Kati ga predstavi. "Gospodine Parker, gospodin Trifit, naš klupski menadžer."

"Kako ste?", reče on rukujući se sa gospodinom Trifitom.

"Dobrodošli u naš klub, gospodine", reče gospodin Trifit. "Vi ste Amerikanac, koliko vidim?"

“Da”, odgovori. I uz prepredenu veselost dodade: “Crni Jenki.”

“Pomislio sam da bi se gospodinu Parkeru svideo koncert, Alfe. Zato sam ga doveo.”

“Drago nam je što ste ovde, gospodine”, reče gospodin Trifit. “Verujem da ćete uživati, gospodine Parker. Ako smem da kažem, naši momci su… su… da, izvanredni su!”

“Verujem da jesu”, uzvrati, pomislivši, ponaša se kao da se takmiči.

“Ovde su sve sami najbolji”, reče gospodin Kati.

“Za vaše zdravlje, gospodine”, nazdravi gospodin Tifit.

“Za Vels”, reče gospodin Parker, “i za vas dvojicu.”

“I za Ameriku, Bog je blagoslovio”, dodade gospodin Trifit.

“Da”, reče gospodin Parker, “i za Ameriku.”

Mogao je videti kako se gospodin Trifit sprema da pomene njegovo oko i beše mu drago što se gospodin Kati pokrenuo.

“Dođite, gospodine Parker. Bolje bi bilo da odaberemo sedišta.”

Seli su blizu prednjeg dela, gde su se pevači okupljali za početak. Sada se žestina pića polako širila po njegovom telu, i uz narastajući osećaj udaljenosti on začu kako najavljuju prvu numeru, velšku pesmu koja se izvodila *a cappella*. Tihi akord štimovanja zazvučao je u daljini. Video je kako se muškarci nameštaju i dirigenta kako podiže svoju ruku, onda, kod udarca za davanje takta, brzi, čujni udah i precizni početak.

Dobro usklađeni glasovi zatekli su ga nepripremljenog. Sa prijatnim iznenađenjem slušao je živopisno bogatstvo muzike, a iza čudnih velških reči, eho jednostavne pesme nalik na rusku narodnu pesmu.

“Divno je”, prošaputa, videvši kako se gospodin Kati znalački osmehuje.

Posmatrao ga je. Dok su pijuckali piće ili pušili lule ili cigarete, gledao je lica slušalaca u jednostavnoj očaranosti međusobnog razgovora. Dvorana se polako punila prijateljskim vrtlozima dima. Sada su pevali drugu pesmu, i mada nije razumeo reči, osetio je kako se približio značenju. Zatim mu poznato i mrsko osećanje otuđenosti stegnu grlo.

“Ovo je bila pesma o Velsu?”, upita, smirujući oko.

“Tačno!”, uzviknu gospodin Kati. “A prva je bila o bici u kojoj smo pobedili Engleze. Ništa kao muzika ne otkriva šta ti je na srcu. I ne trebaju vam stihovi.”

Topli zrak prekri lice gospodina Katija. Drago mu je što sam razumeo, pomisli. Dok su muškarci pevali stišanim tonom, on oseti rastuće siromaštvo duha. Trebalo je da više zna o Velšanima, njihovoj istoriji i umetnosti. Kad bismo samo imali ono što i oni, pomisli. Mnogo su manja nacija od nas, a opet ne mogu da se setim nijedne naše pesme koja govori o ljubavi prema rodnom kraju ili zemlji. Niti postoji neka pesma o bitkama osim onih iz biblijskih vremena. U mašti on vide ruskog seljaka kako kleči i ljubi zemlju i kako suznih očiju i uz uzvike žestokog likovanja odlazi u bitku. Sada, među ovim ljudima, slušajući njihove glasove, oseti priliv duboke težnje da spozna muku i likovanje takve ljubavi.

“Da li vidite onog momka tamo sa crvenim licem?”, upita gospodin Kati.

“Da.”

“Naš vodeći vlasnik rudnika.”

“A šta su ostali?”

“Svašta. Tenorista na kraju je rudar. Gospodin Džons u centru je mesar. A tamni čovek pored njega je činovnik sindikata.”

“Nikad to ne bih zaključio sudeći po njihovoj harmoniji”, reče smešeći se.

“Kad pevamo, mi smo Velšani”, reče gospodin Kati u trenutku kada je počinjala sledeća numera.

Parker se nasmeši, odjednom svestan ekspanzivnosti koju je ranije video samo na mešanim džemsešnima. Kada džemujemo, gospodine, mi smo Džemokrate! Svideli su mu se ovi Velšani. Čak ni na brodu, gde su opšta opasnost i ratno jedinstvo upućivali na razumevanje, nije se toliko približio belim ljudima.

Jer, to je jedinstvo ekonomije, reče samom sebi. A ovo je jedinstvo muzike, “suština”, “ljubavni podsticaj”. Napred, budalo. Možeš da se sakriješ iza tog naduvenog modrog oka. Nokautiraj samog sebe. *U redu, hoću: Dragi Velse, salutiram ti. Ljubim usne tvog ponosnog duha posredstvom lepih zvukova tvojih pesama. Šta kažeš na ovo?* Dobro. Malo su metafore pomešane, ali nije loše. Daj nam još, Otelo. *Otelo? Zaista, i kako čudno.* Ali. *Znači: Oh, moja dobra ratna nacijo, zbog tebe se moj haos ponovo izgubio za ovo kratko vreme* – Ponovo? Parkere, drži se činjenica. I seti se šta su uradili Otelu. *Ne, on je to uradio sam sebi. Nije mogao da veruje u svoju ženu, niti u sebe.* Znam, to Jaga čini petokolonašem. A u šta *ti* veruješ? *Oh, umukni – verujem u muziku!* Dobro! *I u ono što se dešava ovde večeras. Verujem… Želim da verujem u ove ljude.* Nešto se otimalo kontroli. On postade oprezan. Kod kuće bi mogao da potopi svoju humanost u moru skrivenog cinizma i to belci nikada ne bi prepoznali. Međutim, ovi ljudi možda razumeju. Možda je, oseti sa nejasnim užasom, bio cele večeri razotkriven, zaslepljen briljantnom svetlošću njihove duboke humanosti, i oni su ga videli onakvim kakav jeste i kakav bi trebalo da bude. Bio je otrežnjen. Slušaj sad, pomisli. Zapamti, živiš na brodu. Niz ulicu Strejt, u mraku. A kod kuće živiš u Harlemu. Prekini da sipaš to njihovo piće u sebe, ili čak njihovu gostoljubivost. Učini državi neku uslugu, Parkere, oni neće znati za to. A ako ovi ljudi treba da znaju, nema veze. Ubij tog svetlog Otela – ili možda uživaš da te on udara?

“Kako vam je sada oko?”, upita gospodin Kati.

“Skoro sasvim zatvoreno.”

“Prava sramota!”

“Ipak je ovo bilo divno veče”, reče. “Jedno od najboljih koje sam ikad proveo.”

“Drago mi je što ste došli”, reče gospodin Kati. “Drago je i momcima. Mogu da kažu kako poštujete muziku i da su zadovoljni.”

“Za pevanje”, on nazdravi.

“Za pevanje”, reče gospodin Kati.

“Uzgred, dozvolite da vam pozajmim lampu kako biste pronašli put nazad. Ostavite je u knjižari 'Heath'. Svako će vam pokazati put.”

“Ali, i vama će biti potrebna.”

Gospodin Kati stavi lampu na sto. “Ne brinite”, reče. “Kod kuće sam. Poznajem grad kao sopstveni dlan.”

“Hvala”, odgovori uzbuđeno, “veoma ste ljubazni.”

Pošto su uvodni taktovi odsvirani, vide kako ostali guraju svoje stolice unazad i ustaju, te i on ustade, shvatajući šta gospodin Kati šapuće: “Naša nacionalna himna.”

Postojalo je nešto u muzici i u načinu na koji su držali glave što je bilo čudno pokretačko. Tiho je pevušio. Kada se završi pitaće za reči.

Međutim, dok je slušao završni trijumfalni akord, klavir zasvira *God Save the King*. Ovo nije bilo ni približno tako uzbudljivo. Onda, uz brzo moduliranje, pređoše na *Internacionalu* sa rečima o internacionalnoj armiji. Seti se da je kao dečak marširao na ulici iza bendova koji su dolazili u njegov južnjački grad. …

Gospodin Kati ga je gurkao. On podiže pogled i vide kako dirigent gleda pravo u njega i smeši se. Svi su ga gledali. Zašto, da li je u pitanju njegovo oko? Da li su se šalili? Odjednom je prepoznao melodiju i oseti kako mu kolena klecaju. Bilo je kao da je gurnut u užasno zlokobnu zemlju snova, a oni ga čikaju da počini neko nevoljno i degradirajuće delo, iz koga bi ga spaslo samo to što ne može da se seti reči. Sve je bilo nerealno, ali se činilo kao da se dešavalo ranije. Samo što sada melodija ima neko ogromno novo značenje uz koje se taj deo njega koji je želeo da peva nije mogao uklopiti sa starim poznatim rečima. Iza muzike i dalje je čuo glasove vojnika koji su vikali kao onda kada mu je lampa udarila oko. Video je da pevači i dalje gledaju, i kao da je želeo da ga izda, on začu svoj sopstveni glas kako peva kao neki iznenadno pojačan radio:

…Dokazali su kroz noć

Da je naša zastava i dalje tamo…

Ličio je na glas nekog drugog, nad kojim nije imao kontrolu. Oči su mu pulsirale. Preplavi ga talas krivice, praćen nastupom olakšanja. Prvi put u tvom životu, pomisli sa sanjalačkim čuđenjem, reči nisu ironične. Stajao je konfuzno dok se pesma privodila kraju, gledajući u velška lica ovih muškaraca, ne znajući da li da ih psuje ili da im uzvrati njihove dobronamerne osmehe. Onda dirigent stade pred njim i gospodin Kati reče: "Vi niste tako loš pevač, gospodine Parker. Je l' sad on, gospodine Morkan?"

"Pa, kad bi ostao u Velsu, ne bih se smirio dok se ne pridruži klubu", reče gospodin Morkan. "Šta kažete na to, gospodine Parker?"

Ali, gospodin Parker nije mogao da odgovori. Držao je lampu gospodina Katija kao štap i nadao se da će njegovo modro oko zadržati suze.

(Sa engleskog prevela Mimica Petrović-Radovanović)

Ralf Voldo Elison, jedan od najznačajnijih afroameričkih pisaca, rođen je 1914. godine u Oklahoma Sitiju, u državi Oklahoma. Talentovan na mnogim poljima, bio je takođe vrstan džez trubač, vajar i fotograf. Veoma je cenio rusku literaturu, a od američkih pisaca Ernesta Hemingveja, T. S. Eliota i Ričarda Rajta, koji ga je i ubedio da počne da piše. Premda je u svojim delima, za razliku od drugih afroameričkih pisaca iz njegove generacije, izbegavao da zauzme jasan politički stav, Elison je vrlo često koristio rasne teme kako bi izrazio univerzalne dileme. Njegovi likovi su obrazovane, samosvesne i izražajne osobe, koje teže da otkriju autentičan lični identitet. Jedini roman koji je objavio za svog života, "Invisible Man" (1952), ujedno je i njegovo najvažnije delo, za koje je dobio nagradu "National Book Award", i ono spada u sam vrh savremene američke književnosti. Ostala značajna dela su: knjiga eseja "Shadow and Act", antologija eseja i intervjua "Going to the Territory", zbirka priča "Flying Home". Elison je umro 1994. godine.